

Sisukord

Eessõna 9

Accessi kehateadlikkuse tehnikad 17

Adventism (Seitsmenda Päeva Adventistid) 19

Ajurveeda 22

Anastasia liikumine 25

Anatoli Nekrassovi õpetused 27

Antroposoofia 29

Armeenia Apostlik Kirik 32

Astroloogia 34

Ateism 38

Auratransformatsioon 41

Ayahuasca ja teiste looduslike psühheedelikumidega
seotud rituaalid 44

Bahai usk 47

Baptism 50

Bingeni Hildegardi õpetused 53

Budism 56

Capoeira 60

Carlos Castaneda õpetused 62

Deeksha 65

Druiidide tarkusõpetused 67

Eesti Karismaatiline Episkopaalkirik ja Eesti
Karismaatiline Osaduskirik 69

Egiptuse iidsete tarkused	72
Elu Sõna	75
Emotsionaalse vabaduse tehnika ehk META-EFT	78
Feministlik vaimsus (vaimne feminism)	80
<i>Feng shui</i>	83
Gunnar Aarma õpetused	86
Georgi Gurdžijevi õpetused	89
Hare Krišna liikumine (krišnaism ehk krišnaitlus)	92
Higitelgitseremooniad ja muud saunarituaalid	95
Hinduism	98
Hingeloomakujutelmad	101
Hüpnooteraapia	103
Imede kursus	106
Inglisk ja ingliteraapia	108
Islam	111
Jehoova tunnistajad	114
Jooga	117
Judaism	120
Jumala Otsijate liikumine	123
Kabala	125
Kanaldamine	129
Kaosmaagia	131
Karma- ja reinkarnatsiooniõpetused	133
Konfutsianism	136
Kopimism	138
Krayoni õpetused	140
Kristalliteraapia	142
Kristlik Teadus	145
Libahundiriitused	147

Lilla Leegi hoidja vennaskond	149
Lille Lindmäe õpetused	152
Luterlus	155
Luule Viilma õpetused	158
Lääne esoteerika	160
Maagiausk	162
Maagiline Matrix	166
Maausk ja taarausk	168
Maltsvetlus	172
Meditatsioon	174
Metodism	177
Millenarianism ja teised maailmalõpuga seotud uskumused	179
Mormoonlus (Viimse Aja Pühade Jeesuse Kristuse Kirik)	182
Nelipühilus	186
Numeroloogia	189
Osho õpetused	191
Paroodiareligioonid	194
Pendlioraakel	198
Päikesekultus	201
Reiki	205
Rooma-katoliku usk	208
Ruuniõpetused	211
Rännakumeetod	213
Saientoloogia	215
Satanism	218
Sathya Sai Baba õpetused	221
Sikhism	225

Silva meelekontroll	229
Spiritism	231
Sufism	234
Sütelkõnd	237
Šamanism	239
Taevaskäijate liikumine	242
<i>Taiji (tai-chi)</i> ja teised taoistlikud harjutussüsteemid	245
Tantrism	248
Taoism	252
Taro maagia	255
Templirüütlite ordu	258
Teosoofia	261
Tulnukakontaktid	264
Uusapostlik kirik	267
Vabaduse õpetused	269
Vabastav hingamine	272
Valgusekandjate liikumine	275
Valgustoitumine	277
Vanausk (staroveerlus)	279
Vennastekogodusliikumine ehk hernhuutus	282
<i>Wicca</i>	286
<i>Woodoo</i> ehk <i>voodoo</i>	289
Õigeusk (ortodoksi usk)	292
Ühinemiskirik (moonlus ehk unifikatsioonism)	295
Nimeregister	299
Lühendid	303

Eessõna

Usundid ja vaimsed õpetused Eestis

Alates 19. sajandil hoogustunud tehnoloogilistest arengutest (nt elekter, transport, side) on üha räägitud maailma ilmalikumaks ja ratsionaalsemaks muutumisest ning teaduse võidukäigust. 20. sajandi teisel poolel ennustati usundiurijatele peatset tööst ilmajäämist, kuna arvati, et inimkond on üleilmastumis- ja infoajastul teel lõpliku usundilisest mõtlemisest loobumise suunas. 20. sajandi lõpp, riigikordade muutused ja uute meediate ajastu ei ole aga kaasa toonud usundite ning vaimsete õpetuste kadumist, vaid, vastupidi, võib rääkida nende uuenemisest, teisenemisest. Paljusid inimesi ei rahulda enam traditsioonilised religioossed institutsioonid ja hierarhiad ning vaimset rahulolu otsitakse mujalt (nt mitteinstitutsionaalsest kristlusest, maailma-religioonidega mitteseotud vaimsurevormidest).

On küll autoreid, kelle hinnangul on vaimsus religioonist sisult erinev, mistõttu neid kahte valdkonda tuleks käsitada lahus, nii on religioonidele, erinevalt vaimsureõpetustest, peetud olemuslikuks institutsionaalset ja kanoonilist iseloomu ning jumalakujutelma (nt Watts 2017). Ent just eri õpetussüsteemidevaheliste puutepunktide ja ühisalade voolavus on üks tänapäeva religioosse mõtlemise ja käitumise tunnusjooni ning intervjueeritute hulgas oli ka niinimetatud klassikaliste religioonide järgijaid, kelle usulisel käitumisel oli vähe seost antud traditsioonis välja kujunenud kaanonitega (nimetatud aspekt tuleb korduvalt välja ka käesolevas raamatus esitatud kogemuslugudes) ning vähemalt Eesti usundilise pildi järgi otsustades on piiri, kust toimub üleminek religioossuselt vaimsurele ja sealt edasi ilma sügavama filosoofiata tehnikatele, raske paika panna, kuna see võib sõltuda lisaks kõigele muule konkreetsest praktiseerijast. Näiteks on inimesi, kes usuvad Jeesusesse, kuid ei käi kirikus, ei loe piiblit ega väljenda oma religioossust üheski organiseeritud vormis. On kristlasi, kellel esineb tulnukakontakte, ja luteriusku ristitud, kes on usulises mõttes ateistid, kuid keda tõmbavad kristluse poole

selle üldmoraalsed väärtused. Samuti on rohkelt vaimsusehuvilisi, kes usuvad inglitesse, kuid mitte jumalasse. Seoses 1990. aastate alguses kirikutes jagatud humanitaarabiga tuli kasutusele nimetus „kaerahelbekristlane”, mis osutab sellele, et vahel võib kirikuga liitumise tingida pigem majanduslik kitsikus kui usulised vaated (vrd Saard 2014). Nii mõnedki usundid ja õpetused hõlmavad laiemalt maailmavaadet, elulaadi ja kultuuri, teised aga – vähemalt Eesti kontekstis – sisult pigem praktilisi harjutusi, mille puhul vaimne moment ei ole kuigivõrd esil. On kultuuriteadlasi, kes on käsitanud nüüdisaegse religioonina isegi šoppamist või marksismi, tuues nendegi puhul välja religioonitüüpilisi jooni. Eelöeldut arvesse võttes said käesolevasse raamatusse koondatud nii Eestis tuntud pika ajalooga religioonid kui ka uudsed ja lõdva struktuuriga vaimsuseliigid.

Märksõnade valikul oli üks põhikriteeriume vaimse komponendi olemasolu, samuti vastavate õpetuste seos Eestiga. Lähtusin määratlusest, et tege mist peab olema teatud sotsiaalse rühma raames jagatud uskumustega, mis on seotud mingisse kõrgemasse jõusse (nt abstraktne energia või isikustatud vaimolend) uskumise ja/või selle jõu väljenduste austamisega (nt pöördumiste, palvete, rituaalide kaudu) või rakendamisega vaimse enesearengu teenistusse. Sellegipoolest on tehtud valik teataval määral subjektiivne ja kindlasti mitte-ammendav. Osa õpetusi ja vaimsusega seotud rühmitusi (sh priilased, Ingvar Villido õpetused ja Lilleoru kogukond, Esther ja Jerry Hicksi külgetõmbe seadused, Eckhart Tolle kohalolekuõpetus, teadlik unenägemine) leiavad mainimist teiste märksõnade all. Välja jäid mõned muidu populaarsed õpetused, mille kohta Eestis puudub teave või vaimne kõlapind. Nii ei leia siit raamatust eraldi peatükki jedi-usu ehk „Tähesõdade” filmidest inspireeritud uususundi kohta, mis on võitnud viimase tosina aastaga maailmas sadu tuhandeid poolehoidjaid ning leidnud oma peamise avaldumisviisi internetis, kuid mille esindatus Eestis on napp, samuti jäi käsitlemata vabamüürlus, kuna sellel ei olnud võimalik tänapäeva Eesti kontekstis täheldada vaimset väljundit.

Raamatu eesmärgid

Üldmuljena võib öelda, et usundiline maastik Eestis on 21. sajandil võrreldes varasema ajaga tunduvalt mitmekesisem ja laiener. Mitmed algselt maagia ja esoteerika suletud ühingute tegevusalasse kuulunud valdkonnad

on nüüdseks sedavõrd Lääne elulaadi sulandunud (nt pendlimeetod, meditatsioonitehnikad, astroloogia, kristalliteraapia), et neid saab õppida pea igas rahvaülikoolis (vrd Hiimäe 2015: 172). 2015. aasta uuringute kohaselt (uuring „Elust, usust, usuelust”, Saar Poll 2015) pidas 83 protsenti vastanuist vaimsust ja enesearengut oluliseks. 54 protsenti vastanuist oli nõus või pigem nõus, et inglid kaitsevad ja aitavad inimesi. 25 protsenti vastanuist kasutas talismani või muud kaitseeset. Veel enam esoteerika ja üleloomulikkuse maailma puudutava väitega „Teatud maagiliste toimingute või rituaalidega on võimalik mõjutada sündmuste käiku ja teisi inimesi” nõustus 40 protsenti vastajatest. Sellegipoolest on läinud nii Eestis kui ka võõrsil jõuliselt käibele Eesti stereotüüpne kujutamine „maailma kõige vähemreligioosse riigina” (nt Whyte 2018, Smith 2018). Käesolev raamat, milles leidub 100 temaatilist märksõna, soovib näitlikustada Eesti ühiskonnas eksisteeriva usundilise mõtlemise paljusust ja mitmekesisust. Usundilise pluralismi suurenemine on täheldatav nüüdismaailmas üldisemalt, kuid riigiti on selle määr erinev ja on jäänud mulje, et Eesti on selles vallas pigem üks kirevamaid ja mitmealgelisemaid. Mõne õpetuse populaarsus kestab aastakümneid või -sadu, teised langevad paari aastaga taas unustuse hõlma ja pälvivad vaid väikese rühma huvi. Religiooniteadlane Rodney Stark (1996: 133) on väljendanud seisukohta, et ainult umbes üks tuhandest religioosest liikumisest tõmbab ligi rohkem kui sada tuhat järgijat ning säilitab populaarsust kauem kui sajand (ja isegi sel juhul kaldub ajas teisenema). Seega on käesolev raamat ühtlasi ajastudokument, mis pakub usundilise mõtlemise hetkeseisust koos tagasivaatega minevikule ülevaatliku kokkuvõtte.

Raamatu teine eesmärk on vaimsete õpetuste valdkonna inimlikustamine ja selle presenteerimine vähem hinnangulisel ja stereotüüpiseeritud moel, pakudes abi sektide, vaimsete rühmade ja suuremate religioonide alaharude rägastikus orienteerumisel. Nüüdiskultuuris ei ähvarda inimesi alternatiivsete usundiliste vaadete pärast ristilöömine ega tuleriidale sattumine, küll aga sotsiaalne häbimärgistamine. Debatid usundilise mõtlemise ja käitumise mõju ulatuse ning nende ohtlikkuse ja kasulikkuse vahekordade üle toimuvad ka teadlaste ringkondades (vt analüüsi nagu Melton 1992: XIV; Bromley, Melton 2002; Moore 2018), ent meedia uudisekännist kipuvad üsna üheselt ületama äärmuslikumad juhtumid, mis võidakse nende massilise kajastamise kaudu üle võimendada (nt seostades usundilisi maailmakäsitlusi üleüldiselt

vastutustundetu tervisekäitumise, ajupesu, vägivallaga). Eesti ajakirjanduses esitatakse vaimsus ja religioosus ning teadusmaailm enamasti tugevalt vastandatuna ning ka vastavad kommentaarid on sageli negatiivsed, nagu näiteks ühe Õhtulehe 2016. aastal ilmunud maagiateemalise artikli juures olnud kommenteerija sedastus: „Need on need „puhta meelega” meeleitud, kes poogivad enda külge kõikvõimalikke reklaamsilte ning uinamuina nimetusi, et tõmmata tähelepanu ning sellega täita oma kaukaid. Soomes elavatest kalevipoegadest saavad üleöö Aafrikast pärit orjade vuuduutajad ning kalevitütardest Lemuuria-aegsed „preestrinnad”.” Käesoleva raamatu väga eriilmelistest kogemuslugudest selgub, et niisuguste üldistuste tegemine on üpris ennatlik.

Kuigi vaimsusehuvi on kipunud – valdavalt põhjendamatult – seostama vähese haridusega, on siinsete kogemuslugude rääkijate akadeemiline taust väga varieeruv, nende hulgas on ka teadlasi, psühhoterapeute ja pedagooge. Mitmed intervjueeritud olid vaimsete otsingute käigus läbi proovinud terve rea vaimseid õpetusi, kogenud mõnega neist vaimustust, teisega pettumust, kuid igal juhul selle protsessi käigus iseennast ja maailma uudsest vaatenurgast tundma õppinud. Ent kogemuslugude esitajate seas on ka inimesi, kelle jaoks suhtlemine üleloomulike olendite ja reaalsustega on juba aastaid lausa igapäevane. Sellegipoolest ei ole kõrvalseisjal õigust suhtuda nende maailmanägemisse hinnanguliselt, pidades seda vääraks või sobimatumaks kui materialistliku eluvaatega kaaskodanike oma. Igaüks elab täpselt nii, nagu oskab ja üldiselt ei avalda usundilised vaated inimesele kahjustavat mõju, kui nendega ei minda just äärmustesse. Vastupidi, nii mõnedki usundiuurijad ja psühholoogid (nt Hiimäe 2016, Tucker 2002, Vyse 1997, vrd kokkuvõtlik ülevaade Jonas ja Crawford 2003) on täheldanud, et konstruktiivset laadi uskumused võivad aidata kriisidele, traumadele ja rasketele olukordadele mõtestatud tähendust leida ning oma elus toimetulemist toetada. Samas ei leidu siinses raamatus absolutiseerivaid väiteid usundiliste toimingute ime-toime kohta, mida võib kohata mõningate õpetuste reklaamtekstides.

Raamatu autorina püüdsin piirduda usundite ja õpetuste informatiivse kirjeldamisega, soovimata ühtegi neist propageerida või maha teha. Kindlasti soovitan kõigile huvilistele, kel tekib tahtmine mõnega kirjeldatud õpetustest lähemalt tutvuda, asjassepuutuva teabe mitmekülgset ja hoolikat läbikaalumist ning tervemõistuslikku lähenemist. Sellised õpetused, millest osasaamiseks nõutakse suuri rahasummasid või jäägitut pühendumist (nt oma lähedaste

väljavahetamist vaimse kogukonna vastu), ei pruugi osaleja vaimset arengut parimal viisil toetada. Kui juhtub, et vaimsusega seotud kogemused on sedavõrd jõulised ja ootamatud, et tekitavad hingeosutuse asemel stressi, hirmu ja segadust, on asjakohane püüda leida kõrvalist abi.

Minevik ja tänapäev

Uudsete vaimsete õpetuste ja väljakujunenud religioonide uute harude esilekerkimine käib sageli lainetena ja on seotud murranguliste sotsiaalsete ja poliitiliste muudatustega, nagu majanduskriisid, tehnoloogilised uuendused (nt kosmosetehnika arengu paralleelsus UFO-kujutelmadega), riigikorra muutumine (nt Nõukogude Liidu kokkuvarisemine). Paralleelselt uute usundiliste vooludega läänemaailmas on mõne usunditeadlase hinnangul Aafrikas viimase saja aasta jooksul formeerunud 10 000 uut religiooni ja sekti, Jaapanis oli üks „uute jumalate tipptunde” vahetult pärast teist maailmasõda ja 1970. aastad tõid kaasa järgmise uute religioonide tekkimise laine (Barker 1990: 12). Kui varasematel sajanditel oli tavapärane, et indiviid sidus end ühe religiooniga kuni surmani, siis nüüdisajal on tunduvalt rohkem selliseid huvilisi, kelle kokkupuude mingi vaimse õpetusega piirdub mõnel tutvustusüritusel või praktikatunnis käimisega (vrd sarnane tähelepanek Ameerika Ühendriikide kontekstis Melton 1992: 13). Erinevate usurühmade avatuse tase varieerub, kuid täiesti suletuid või väga raskesti ligipääsetavaid on tänapäeval vähe. Samuti on võrdlemisi napilt vaimseid suundi, mille puhul kogukond elabki suurema osa ajast koos, korraldab ühiselt eluolu ja jagab majanduslikku vastutust. Kui mõningate varasemate uususundite lainete puhul võis veel täheldada, et need tõmbasid ligi sotsiaalselt ja majanduslikult haavatavamas seisus huvilisi, siis viimase kümnendi vaimsete väljundite hulgas on üha enam selliseid (nt vaimsed kursuseresisid Havaile, Balile), mis ahvatlevad niinimetatud headest perekondadest ja heal majanduslikul järjel olevaid praktiseerijaid (vrd Barker 1990: 20). Uudne on viimaste kümnendite usundilise käitumise juures suundumus, et esmane või ka korduv kokkupuude mingi õpetusega toimub lihtsalt uudishimust või meelelahutuslikul eesmärgil. Kaalukeeleks tõsisema vaimsusega tegelemiseni jõudmisel võib olla mingi transtsendentne läbielamine (prohvetlikud unenäod, kohtumine üleloomuliku olendiga jne), mida kogeja ei saa selle intensiivsuse tõttu eitada ja oma elu päris harjumuspärasel kujul

jätkata, seega asutakse uurima kirjandust või osalema kursustel, et kogetut enda jaoks mõtestada ja suuta see oma maailmavaatesse integreerida.

Raamatu ülesehitusest

Peatükid on esitatud tähestikulises järjestuses. Peatükkide piiratud maht võimaldas visandada õpetused vaid põhijoontes – esitada ajalooline mõõde, leviku rahvusvahelises, peamised või iseloomulikumad uskumused ja põhimõtted ning mastaabi tajumise hõlbustamiseks praktiseerijate hulga suurusjärk (juhul, kui see oli tuvastatav). Üldjuhul on iga märksõna juurde illustratsioonina ja isiklikuma vaate lisamisena toodud kogemuslugu, mis annab edasi killukese ühe inimese suhtest antud õpetuse või religiooniga. Kogemuslood on autori kogutud, kui ei ole märgitud teisiti. Kogemuslugude rääkijate kohta on lisatud ainult sugu, vanus või sünniaasta ja loo üleskirjutamise aasta – ees- või täisnimi on kirjas vaid rääkija nõusolekul. Mõningate vanemate usuvoolude puhul on kogemusloo asemel esitatud iseloomulik pärimustekst, mis iseloomustab kirjeldatava õpetusega seotud hoiakuid ühiskonnas ja viise, kuidas kõrvalseisjad tajusid antud usuvormi esindajaid. Ühe ja sama usu või õpetuse praktiseerijate individuaalsed kogemused, sotsiaalne käitumine, pühendumuse aste, uskumused ja nende väljendusvormid võivad suuresti varieeruda isegi muidu homogeensete usuvoolude või õpetuste puhul, seega edastavad raamatus esitatud kogemuslood just antud jutustaja vaadet, mis ei tarvitse olla üldistatav teistele.

Paljude peatükkide kirjutamisel konsulteerisin vastavate õpetuste esindajatega. Ent kui sellegipoolest leidub raamatus mõni faktiviga või mõne lugeja arvates sobimatu sedastus, siis võtan nende eest vastutuse täielikult enda peale. Nii mõnegi religiooni või vaimsusevoolu juures on märgitud 2011. aasta rahvaloenduse käigus saadud statistiline teave (2016. aasta rahvaloenduse andmed ei olnud raamatu valmimise ajaks veel avaldatud), kuid tuleb täpsustuseks lisada, et kuna usulise kuuluvuse märkimine oli rahvaloendusel vabatahtlik, siis ei anna see statistika täit pilti tegelikust usulisest kuuluvusest ja usundilise käitumise leviku määra. Sageli on nüüdisaja usundiline käitumine situatsioonipõhine, aktiveerudes näiteks seoses isiklike kriisidega, kuid mitte moodustades maailmapilti, mis oleks määratletav kestva usulise kuuluvusena. Soome usunditeadlane Terhi Utriainen (2016: 46) räägib

selles seoses „hetkelisest religioonist”, selgitades selle tunnuseid järgmiselt: „Õppides rituaalset raamistikku sisse ja välja lülitama on võimalik säilitada samaaegselt eraldi „ilmalikku” ja „religioosset” reaalsust ning navigeerida ka teistes eripalgelistes ja keerukates sotsiaalsetes kontekstides.” Teisalt võivad vaimsed enesemääratlused elu jooksul muutuda või mitu erinevat vaimsure vormi sama inimese puhul koos eksisteerida ja on ka katsetajaid, kes osalevad põgusa „maitseproovina” paljude õpetuste kursustel, kuid ei tunneta end seotuna ühegagi neist.

Tärniga (*) on märgitud ristviitelised märksõnad ehk tekstis mainitud terminid, mille kohta raamatus leidub omaette peatükk. Peatükkide lõpus olevas kirjandusnimestikus püüdsin esitada mõned allikad, millele kirjutamisel tuginesin või milles on vastavat usundilist nähtust kultuuriteaduslikult analüüsitud. Võimalusel eelistasin eestikeelseid uurimusi, nende puudumisel inglisekeelseid, kuna inglise keele oskus on tõenäoliselt lisaks eesti keelele enim levinud. Kuna soovisin anda religioonidest ja vaimsetest õpetustest võimalikult neutraalse pildi, püüdsin hoiduda kirjanduse nimestikku lisamast viiteid konkreetsetele pühakirjadele või õpetusraamatutele – välja arvatud neil vähestel juhtudel, kui need sisaldavad uurimuslikku sissejuhatust (nt mitmete orientaalsete õpetuste tekstide puhul). Pealegi oleks mõningate märksõnade puhul kirjeldatud õpetusega otseselt seotud viidete hulk väga pikaks läinud. Lugejatel, kes soovivad lähemalt tutvuda eelkõige mingi konkreetse õpetuse sisuga või konkreetsete harjutustega, peaks olema vastavaid teoseid internetiotsinguga siiski üpris hõlpus leida. Raamatu lõpus on kasutatud lühendite nimestik.

© Eessõnas kasutatud kirjandus:

- Barker, Eileen 1990. *New Religious Movements: A Practical Introduction*. London: Unipub;
- Bromley, David G., J. Gordon Melton 2002. *Cults, Religion, and Violence*. Cambridge University Press;
- Hiimäe, Reet 2015. Maagiapärimusest Eestis: minevik ja tänapäev. – Leander Petzoldt. *Maagia. Tekkelugu, maailmapilt, uskumused, rituaalid*. Tartu: EKM Teaduskirjandus, Eesti Folkloori Instituut; lk 153–178;
- Hiimäe, Reet 2016. *Folkloor kui mentaalse enesekaitse vahend: Usundilise pärimuse pragmaatikast*. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikool;

Armeenia Apostlik Kirik

Pärimuse järgi rajasid Armeenia kiriku 1. sajandil apostlid Taddeus ja Bartolomeus. 301. aastal sai Armeenia Apostlikust Kirikust piiskop Gregorius Valgustaja eestvõttel maailma esimene kristlik riigiriik. Gregorius Valgustaja initsiatiivil ehitati ka Etšmiadzini peakirik, mis on vanim kirikuhoone maailmas. Piibel tõlgiti armeenia keelde 5. sajandil, selleks loodi 38-tähe-line armeenia tähestik. Kuna Armeenia oli ümbruskonna riikide seas esimene ristiusuriik, põhjustas selline isoleeritus teatavaid kirikuelulisi ras-kusi. Sõltumatu tegutsemise huvides otsustas kohalik kirikukogu 5. sajandi lõpul hakata tunnistama ainult esimese kolme kirikukogu otsuseid. 14. sajandil katkestati sidemed Roomaga, toimus lähenemine õigeuskirikule, ent jätkuvalt on säilinud mitmeid eriomaseid tavasid, näiteks kasutatakse Armeenia Apostlikus Kirikus armulaua (tuntud nimetuse all „patarag” ehk ohverdamine) hapendamata leiba ja veega segamata veini, salvimine toimub seesamiõliga. Armeenia Apostliku Kiriku pea kannab nimetust katoolikos. Maailmas kuulub Armeenia Apostlikku Kirikusse üle 90 protsendi armeen-lastest. Jumalateenistused toimuvad vanaarmeenia keeles ehk grabaris. Kogu liturgiat saadavad palvelaulud (tuntud nimetuse all „shakaran” ehk kalliskivide rida).

Armeenia Apostliku Kirikul on pikaajalised sidemed teiste Eesti suure-mate kristlike kirikutega. Juba 1970. aastatel külastasid Armeenias seal-seid kirikuid ja kloostrid mitmed EELK-i vaimulikud (nt Einar Laigna, kes elas mõnda aega Gegharti kloostri). Armeenia Apostliku Kiriku Eesti Püha Gregoriuse kogudus asutati 1993. aastal. Kiriku õuele rajati 2001. aastal kiriku 1700. aastapäeva puhul hatškari (traditsiooniline, ainult sellele kirikule omane punasest vulkaanilisest kivimist tufist sümboolne ristikivi koos kiriku taastajate nimede ja Ararati mäe kujutisega). 2012. aasta seisuga kuulus kogudusse umbes 2000 liiget. Tallinna kirikuhoones viiakse iganädalaselt läbi jumalateenistusi; lapse ristimine või haige õnnistamine võib toimuda ka kodus. Korraldatud on Püha Gregorius Valgustaja Virapist väljatulemise püha tähistamist, mille ajal toimusid armeenia kristlike perekondade õnnistamine ja

Ülestõusmispühade teenistus Eesti Püha Gregoriuse koguduses 2013. aastal.

kristlikud pulmad. Muusikalise poole pealt on Armeenia vaimuliku muusika ansamblid esitanud ühiskontserte Eesti muusikakollektiividega.

© **Kirjandust:**

Laane, Marek 2001. Armeenia kiriku 1700 aastat. – *Luu*, 6 (133);

Laats, Alar 2014. Oikumeenilised kirikukogud ja ristiusu kontseptualiseerumine, 3. osa. – *Kirik & Teoloogia*, 109. Internetis: <http://kjt.ee/2015/01/monofusiidid-3-osa-armeenia-toomakristlased-jt>;

Narekatsi, Grigor 2018. *Nutulaulude raamat. Vanaarmeenia keelest tõlkinud ja kommenteerinud Peeter Volkonski*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

FOTO: Armeenia Eesti kirik.

Astroloogia

Astroloogia (vanakreeka sõnast ἀστρολογία – „taevakehade uurimine”) on taevakehade asetusel põhinev maailma tõlgendamise ja ennustamise süsteem. Taevakehi on jälgitud eelajaloolistest aegadest peale, neil on roll paljude kultuuride mütoloogias ning tähistaevale omistati juba varakult võimet mõjutada inimesi ja eluprotsesse. Klassikalise astroloogia tekkeajaks loetakse teist aastatuhandet eKr Babülooonias. Oma astroloogiasüsteemid kujunesid Indias ja Hiinas. 14.–15. sajandil oli astroloogia saavutanud suure populaarsuse ka Euroopas, koos alkeemiaga õpetati seda paljudes ülikoolides kui teadust.

Traditsioonilise astroloogiaõpetuse järgi allub universum kõrgemale harmooniale ja sümmeetriale ning kõik individuaalsed sündmused on ühe ja sama suurema terviku osa, mille komponentide seoseid ja mõjusid püüabki astroloogia lahti mõtestada. Astroloogia eriharud on näiteks sünastria (kahe või enama isiku vahelise sobivuse uurimine), majandusastroloogia (majanduses toimuvate protsesside uurimine ja prognoosimine), selektiivne astroloogia (sobiva ajahetke leidmine mis tahes ettevõtmise alustamiseks), meditsiinaastroloogia (keskendub tervisehädade põhjuste ja ravi väljaselgitamisele), horaarastroloogia (teatud ajahetke uurimine) ja agraarastroloogia (uurib taevakehade mõju põllundusele).

Suurt tähendust omistatakse taevakehade asendile inimese sünnimomendil, kuna arvatakse, et see määrab indiviidi iseloomu ja saatuse. Siiski täpsustavad astroloogiaharrastajad sageli, et taevakehade mõjude põhjal on võimalik küll näha hetkeolukorda, kuid inimene saab selle info põhjal oma tugevaid külgi ja võimalusi rakendades ning nõrkusi kõrvaldades vastavaid mõjusid endale soodsaks suunata. Horoskoobi koostamine põhineb seega astronoomilistel faktidel, kuid selle tähenduse selgitamine on tõlgenduslik ja seega mõnevõrra subjektiivne. Nüüdisvaimsusele omast erinevate kultuuride usundinähtuste kokkusegamist kohtab ka astroloogia puhul – näiteks on ilmunud Hiina astroloogiaõpetustest inspireeritud indiaani ja druiidi horoskoope.

Eestis tegeleb isikliku sünnikaardi koostamisega hulgaliselt kutselisi ja harrastusastrolooge, juba esimese Eesti Vabariigi ajal registreeriti Eesti

Kunstniku nägemus astroloogi tööst.

Astroloogia Selts. 2002. aastast toimib Eesti astroloogide katusorganisatsioonina Eesti Astroloogide Liit, millel on välja töötatud oma eetikareeglid, 2019. aasta seisuga viiakse läbi igakuiseid astroloogiapäevi ja muid üritusi. Samuti tegutseb Eestis 2012. aastast Eesti Astroloogia Instituut, mis on võtnud endale eesmärgiks Eestis akadeemilise astroloogiahariduse edendamise, nii pakub instituut huvilistele astroloogia aluste õppekava ning lühemaid eraldiseisvaid teemakursusi. Huvi astroloogia vastu võib Eestis nimetada laialdaseks. 2015. aastal valminud Saar Polli uuringust ilmnes, et väitega „Inimese iseloomu ja saatust mõjutab tähtede/planeetide seis sünnihetkel” oli nõus 54 protsenti vastanuist (10 protsenti täiesti nõus, 44 protsenti pigem nõus). 2016. aasta Maalehte, mis sisaldas tähetark Igor Mangi aastahoroskoopi, trükiti rekordilised 101 320 eksemplari, samuti on Eesti astroloogiakirjanduse raudvaraks Edda Pauksoni (algul Eduard Pauksoniga kahasse kirjutatud) iga-aastane „Astroloogiline abimees”.

*K*a Uues Testamendis on öeldud, et maailma juhivad tähed ja planeedid, aga kui tuleb Kristus, siis juhib tema. Astroloogia teeb minu jaoks usutavaks see, et nii palju on inimesele kaasa antud, mida ei saa muuta. Astrooloogilisi antuseid võib võrrelda geneetiliste antustega. Kuid Kristuse ja kiriku abiga on võimalik neist üle olla. Minu usaldus astroloogia vastu on kognitiivne. Mind ei huvita see, kust astrooloogilised teadmised tulevad, vaid tulemus. Siiski ma ei usalda astroloogiat täielikult, aga ma tunnistan, et teda võib pidada

Eesti üks tuntumaid astrolooge Igor Mang 2014. aastal koos tähtkujakaardiga.

teaduse nimekirja kuuluvaks. Kõik religioossed praktikad põhinevad millelgi, neil on mingi alus ja mulle tundub, et mingid reeglid siiski kehtivad astroloogias. [---] Vahel juhtub, et ka mina inimeste käitumist seletades või neile hinnangut andes toetun astroloogiale (mees, snd 1967; EKLA f. 350, s. 736; 1998).

*A*astaid hiljem oma astrooloogilist horoskoopi uurides selgus, et seoses Jupiteri, Uraani ja Neptuuni karakteristikatega ja väga tugeva Üheksanda Majaga on minu elus tähtsal kohal kõik rütmiline – meri, tants, muusika, samuti kõrgharidus, välismaa ja välismaalased, religioonid, filosoofia ning okultismi, müstika ja maagia maailm. Ja nii ongi läinud – loe horoskoopi just nagu püübit. [---] Ma pole astroloog – see tähendab, et pole sellega leiba

teeninud, kuid minu ellu umbes viieteistkümnendast eluaastast tulnud astroloogia on jäänud mulle ustavaks abiliseks siiani. Ka astronoomiat olen ma üsnagi tublisti uurinud, sest ilma selleta on raske tõsisest astroloogiast rääkida. Astroloogia on peen ja tõsimeelne teadus, sest annab võimaluse uurida nii inimese-kosmose vahekordi kui ka inimese-inimese suhteid ning kontsentreerub peenenergia tasandile – tänapäeval ei pane ju vähemalt aatomifüüsikaga kursis olev inimene kahtluse alla energia kui põhiliselt kandva jõu osa kosmoses ja ka inimest hakatakse üha rohkem käsitlema kui info-energeetilist välja (mees, snd 1937; EKLA f. 350, s. 707, lk 7–8; 1998).

© Kirjandust:

Harmening, Dieter 2000. Õhtumaine maagia. Mõned märksõnad selle ajaloo kohta. – *Mäetagused*, nr 15, lk 1–7;

Kasak, Enn. Tähistaeval põhinevatest uskumustest. Uskumuste liigitusest astronoomi pilguga. – *Mäetagused*, nr 1–2/1996; Tähistaeval põhinevatest uskumustest II. Astroloogiast Mesopotaamias. – *Mäetagused*, nr 10/1999; Tähistaeval põhinevatest uskumustest III. Vana-Hiinast. – *Mäetagused* nr 19/2001, lk 25–55.

FOTOD: depositphotos.com; Maria Laanjärv.

Ateism

Sõna „ateism” on tuletatud vanakreeka keelest (*a* – eitus, *theos* – jumal) ja tähendab usu puudumist Jumalasse või jumalatesse, aga ka üldisemalt üleloomulikkusesse. Maailmapildi keskpunktiks on inimene ja temast lähtuv progress ning loodusteaduslikud faktid (nt elu lõppemine surmaga). Ateistlik hoiak võib avalduda inimesel, kes pole leidnud Jumala olemasolu kohta veenvaid empiirilisi või ajaloolisi tõendeid, ent tuleneda ka vastuvõetava filosoofilise argumentatsiooni või lihtsalt huvi puudumisest. Positiivse ateismi toetajad propageerivad ateismi tagurlike ja hierarhiliste traditsiooniliste usundite eetilise asendajana.

Nõukogude ateistliku ideoloogia baasiks oli Karl Marxi klassivõitluse teooria, mille järgi valitsev klass väärkasutab „rahvale oopiumiks olevat” usku alamate klasside ohjes hoidmiseks. Eestis oli juba 20. sajandi alguses pind ateistlikeks ideedeks võrdlemisi soodne – levisid ilmalikustumise tendentsid, kuna Euroopa valgustusaja ja ratsionalismi ideede voolu vees hakkas ka Eestis kristlusele ja vanale rahvausundile konkurentsi pakkuma usk teaduse arengusse. 1905. aastal tõusid koos revolutsioonilise liikumisega esile protestihääled, mis lähtuvalt tsaari ukaasist usuvabaduse kohta nõudsid koolides kohustusliku usuõpetuse õpetamisest loobumist. Nii 1918. aastal kui ka 1940. aastal kuulus sovetliku ateismi kultiveerimise juurde vägivald vaimulike ja kirikute vastu, keelati mitmete usupühade tähistamine. Juba esimese Eesti Vabariigi ajal loodi mõned aktiivselt ateismi propageerivad ühingud (nt „Humanitas”, Tartu Töölise Esperanto- ja Kultuuriühing) ning pärast Eesti annekteerimist muutus ateistlik kihutustöö süsteemseks. Ühtlasi hakkas ateistlik võitlus Eestis omandama 1920.–1930. aastatel teatavaid religioosseid tunnuseid – peeti ilmalikke teenistusi, kasutati oma tegevuse kirjeldamiseks kiriklike terminite mugandusi (nt ilmalik leer). Alates 1970. aastatest ateistliku võitluse intensiivsus Eestis järk-järgult siiski vähenes.

Üheks tänapäevaseks ateismi haruks võib mõõndustega pidada skeptikute liikumist (Eestis koondunud peamiselt 2007. aastast MTÜ Eesti Skeptik hallatavasse portaali skeptik.ee), mille esindajad argumenteerivad Lääne

Nõukogude ateistliku kasvatustöö juurde kuulusid jumalausku eitavad või naeruvääristavad plakatid.

teaduslike arusaamadega konflikti minevate uskumuste vastu ning peavad enda ülesandeks vaimsest-esoteerilisest keskkonnast pärinevate ebateaduslike väidete kummutamist. Siiski on skeptikute liikumise fookus pigem suunatud ebateaduslikule „umbluuks” nimetatavale uskumusteringile laiemalt, mitte konkreetselt jumalausule. Lisaks on Eestis aeg-ajalt üksiküritustena olnud mõningaid protestimaigulisi ja luterluse mõjuvõimule vastanduvaid ateismi egiidi all toimuvaid ettevõtmisi, näiteks korraldas Tartu Noorte Autorite Koondis 25. veebruaril 2008 Eesti vabariigi ateistliku sünnipäeva, eesmärgiga

näidata, et „...ka ateistid on täisväärtuslikud Eesti Vabariigi kodanikud, kes ei kavatse lasta oma kodumaa sünnipäeva usurpeerida ühel kitsal kildkonnal, mille ainsaks eesmärgiks on hoida võimalikult suurt osa rahvast lapsikute väljamõeldiste ja eksitavate tulevikuperspektiivide kütkes.”

Ma võisin olla 12–13-aastane, kui ma lugesin jumalavastaseid või pigem pappide vastaseid raamatukesi ja mul tekkis „õiglane” pahameel. Leppimatus valskusega on vist isalt pärit. Mul tekkis viha nende salakavalate pappide vastu, kuidas nad harimatuid eidekesi kurnavad ja lollitavad. Ma unistasin, et kui ma 14-aastasena saan jalgrattaload, siis ma sõidan kuskile maale ja hakkam kiriku aknaid kividega sisse loopima (mees, snd 1954; EKLA f. 350, s. 1423, lk 3; 1999).

Kui olin teismeliseks saanud ja paljud targad raamatud läbi lugenud, oli minu vanaema süstitud usk taevajumalasse märkamatult kuhugi kadunud. Nüüd oli minust kasvatatud hoopiski ateist. Leeriminekuust ei saanud ma ära öelda, see oleks olnud mu emale liiga ränk hoop. Ma ei saanud loobuda ka nendest materiaalistest hüvedest, mida leer kaasa tõi. Jäin nõusse. Sõitsime emaga Tartusse. Sa mõtle: sain uue uhke drappmantli, valge maani kleidi, valged kingad, pesu ning peened valged kindad. No ei, selle varanduse eest võis ohverdada isegi mõne mõistmatu asja (naine, snd 1918; 1999).

© Kirjandust:

Remmel, Atko 2004. *Ateismi ajaloost Eestis (XIX sajandi lõpust kuni aastani 1989)*. Magistri-töö. Tartu: Tartu Ülikool;

Uibu, Marko 2012. Võitlus teaduse nimel: skeptilise aktivismi kujunemine, retoorilised võtted ning eesmärgid. – *Ajalooline Ajakiri*, 3–4, lk 337–357.

FOTO: autori erakogu.

Auratransformatsioon

Auratransformatsiooni (enamasti esitatakse kaubamärgina AuraTransformatsioon™) ja mitmel pool maailmas toimuvate auramediaatorite kursuste süsteemi rajaja on taanlanna Anni Sennov. Sennov avastas oma sõnul 1996. aastal pärast mitmeaastast rasket haigust viisi, kuidas on võimalik kohandada auratransformatsiooni abil inimese aurat vastavalt kättejõudnud uue ajastu energiatele. Õpetus põhineb arusaamal, et inimese auravälja moodustab energiakogum, milles on talletatud tema emotsioonid ja hirmud, mõtte- ja tundemudelid. Kui auras kinnistuvad mittetoimivate tunde- ja käitumusmustritega seotud vibratsioonid, hakkab inimene kaotama energiat. Õpetuse propageerijate väitel tagab auratransformatsioon auravälja puhastumise, teadvuse avardumise, võimendab praktiseerija karismat, tahtejõudu ja intuitsiooni ning nullib kokkuvõttes tema negatiivse karma. Siiski rõhutatakse, et auratransformatsioon ei võta inimeselt vastutust tema varasemate tegude eest ega tähenda ka inimese vaimse arengu lõppu, vaid pigem uusi võimalusi selle jätkamiseks. Õpetuse kohaselt peaks auratransformatsiooni läbinu lisaks laskma vastava väljaõppe saanud auramediaatoril (neid on Eestis hinnanguliselt 40) oma uuenenud aura struktuuri tasakaalustada, et mitte jääda ümbritsevate energiatega suhtes ülemäära vastuvõtlikuks. Samuti on võimalik läbida paaritunnine kristalliseerumisteraapia seanss, mille eesmärk on võimaldada transformeeritutel sujuv üleminek eriti puhtaks peetavasse kristallenergiasse.

Anni ja tema abikaasa Carsten Sennov, kes ühtlasi jagavad oma elu näitel õpetusi vaimupartneritena kooselamise ja -töötamise kohta, võtsid täiendavalt kasutusele isiksusetüübi indikaatori, nimetusega „nelja elemendi profiil”, millele keskenduvatel kursustel õpetatakse osalejaid tasakaalustama ürgelementide (tule, vee, maa ja õhu) mõju oma energiates. Samuti leiutasid nad spetsiifilise energeetilise kaitse süsteemi, mis peab takistama organismi energialekkeid ja nendega seotud tervisehäireid (ka selle süsteemi kohta on ilmunud eesti keelde tõlgitud raamatuid). Samas ei ole auratransformatsioon mõeldud juba olemasolevate füüsiliste haiguste ravimiseks.

Auratransformatsiooni rajaja Anni Sennov.

2008. aastal jõudsid auratransformatsiooni tehnikad Eestisse, üks nende ametliku maaletoomise juhtfigure oli Kätlin Roovik ehk Crystal Ra Laksmi-Ditton, kes korraldas vastavaid koolitusi ka järgnevatel aastatel, eesti keelde tõlgiti siis ka esimesed kaks temaatilist raamatut, millest üks – „Kristall-lapsed, indigolapsed ja uue ajastu täiskasvanud” – tekitas ühiskonnas laialdasemat arutelu kristall- ja indigolaste loomuse ning äratundmise üle. Eestis pakutakse auratransformatsiooni tasulise kontaktseansina, mis kestab umbes 3 tundi, selle läbinute arv Eestis ulatub juhendajate hinnangul 5000 inimeseni. Samuti toimuvad mõnetunnised auratransformatsiooni tutvustuskursused ja pikema baaskursusena viiepäevased auramediaatori intensiivkursused, millel osalemisest korraldajate sõnul piisab, et omandada oskused auratransformatsiooni läbiviimiseks. Saadud sertifikaat eeldab vähemalt kord iga kahe aasta jooksul täiendavatel kursustel käimist.

Ilma Auratransformatsioonita™ ma arvan, et ma oleks surnud, sest ma ei oleks osanud leida väljapääsu väga mitmest kriitilisest olukorrast. Lisaks kõigele muule on see andnud mulle täieliku julguse olla see, kes ma olen – alates sellest, et olen Eestisse toonud teistsuguseid tervendustehnikaid mitmeid aastaid, või et mingil hetkel kolisin Mehhikosse või et isegi julgesin vaid iseendaga avalikult abielluda. Olen oma elu elanud täiega ja liigun iga päevaga lähemale oma ultimaatsetele unistustele (Crystal Ra Laksmi, 42; 2019).

© **Kirjandust:**

Singler, Beth 2018. *The Indigo Children: New Age Experimentation with Self and Science.* (Routledge New Religions). London: Routledge.

FOTO: annisenov.com; auratransformation.ee, 2015.